

és tiszteltem a divattal való felelés szándékát, úgy vélem azonban, hogy egy-egy szépirodalmi szöveg csak az esetben perlekedhet is, ha valóban *alkotás* s nem *papiroszűz tanmese*. Az *Örvénysodró* éppen ezért nemhogy nem kezdte ki a divatot, ha egyáltalán beszélhetünk divatról ifjúsági irodalmunk kapcsán, hanem csak megerősítette annak értékeit.

UTASI Csaba

EGY TOPONOMASZTIKAI ADATTÁRRÓL

Szekeres László: *Szabadkai helynevek*, Helytörténeti kézikönyv, Életjel Könyvek 6., Szabadka, 1975.

A szabadkai Életjel Könyvek sorozata — úgy látszik — törekvéseinek céljával tűzte ki a változatosságot: a szépirodalom mellett művelődéstörténeti munkák kiadására is vállalkozik. A Szabadka népoktatásának történetét tárgyaló könyv mellett kiadta a szabadkai sajtó történetének 1919-ig tartó időszakát taglaló testes kötetet is, — a művelődéstörténeti munkák harmadik darabja pedig a névtudomány körébe vágó: Szekeres László könyve Szabadka helyneveit gyűjti egybe. A három könyv három művelődéstörténeti diszciplína. Nézzük, milyen tanulságokkal szolgál e három könyv közül a legfrissebb, a Szekeres Lászlóé.

Kezdhetjük azzal, hogy a helynévgyűjtés, a toponomasztika korántsem új vizsgálódási terület; legalább százötven éve művelik eredményel. E vizsgálódási terület kérdéskörét — máig ható érvénnyel — Szabó T. Atila foglalta össze egy először 1933-ban publikált tanulmányában (*A helynévgyűjtés jelentősége és módszere*). Ez a tanulmány alapvető ismereteket és gazdag példátartat kínál mindazok számára, akik helynévgyűjtéssel kívánnak foglalkozni.

Folytathatjuk továbbá azzal, hogy a helynévgyűjtés a jugoszláviai magyar tudományos életben sem ismeretlen és mellőzött terület; a Magyar Tanszék

és a Hungarológiai Intézet nyelvészei számos kutatási részterület anyagát tették már közzé, s a kutatási projekteinkben Vajdaság toponomasztikai feldolgozása is szerepel. E munkának egyik eddig elkészült része — Topolya és környéke anyaga — sajtó alatt van, megjelenése a közeljövőben várható. A szabadkai helynévkutatás ugyancsak folyamatban van. Mindezek ismeretében fölmerülhet a kérdés az olvasóban, hogy mi készítette a nem nyelvész szakember Szekeres Lászlót arra, hogy közzétegyen egy helynévanyagot tartalmazó könyvet. A kérdés természetesen nem a kompetencia fölvetését tartja elsődlegesnek, hanem inkább azt, hogy nem lett volna-e hasznosabb, ha a toponomasztikai diakróniát, amely Szekeres László könyvében szerepel, a helynévanyag jelen állapotával szembesítve publikálták volna.

Szekeres László könyve — miként arról az Előszóban számot ad — tulajdonképpen melléktermékként állt össze; a régész irattári kutatásai és mindennapi obszervációi irányították rá figyelmét a helynévanyag egybe-gyűjtésének szükségességére. Szekeres ugyanis archeológusként tudja, hogy a toponímia sok esetben nagyon fontos, a régész számára fölbecsülhetetlen értékű adatot vagy utalást tartalmaz a földben rejlő régészeti leletekkel kapcsolatban. Hogy csak a vajdasági adatokra utaljunk, tartományunkban számos Pusztatemplom elnevezésű határ-rész, dűlő vagy domb van, amelyek — miként azt a régészek tapasztalata alátámasztja — szinte mindig középkori templomromokat rejtenek. Szekeres

László Előszava szerint csak Szabadka környékén tizenhét ilyen feltárandó lelőhelyre van adat! S mivel az évek során egymás után sorakoztak az áttanulmányozott iratokban, könyvekben és térképeken a helynevek, Szekeres jónak látta összegyűjteni őket. Ez az egybegyűjtési módszer tehát nyilvánvalóan a történeti helynévanyagot tartotta szem előtt, azokat a toponímiákat, amelyekre írásos adat volt vagy van; mellőzte viszont azt az anyagot, amely az élőbeszédben használatos; nem végezte el továbbá az írásos adatok, adatközlők útján történő, ellenőrzését, ami által választ kaphatott volna arra, hogy az írásos formában föllelt nevek közül melyek azok, amelyek ma is használatosak. A toponímiák két rétegének összevetése ugyanis igen sok következtetés levonására adhat alkalmat; többek között a helyi helynévadási szokásokra is rávilágíthat.

Az észrevételek sora — Szabó T. Attilának a toponímiákkal kapcsolatban felsorolt szempontjai ismeretében — tovább folytatható; Szekeres László azonban ezeket a követelményeknek egy részét tudatosan nem vállalja. Miként az Előszóban mondja: „A nevek, címszavak etimologizálásába és más irányú vizsgálatába érhető okoknál fogva nem bocsátkoztam. Ezt a feladatot nálamnál avatottabbak, ezen a területen jártasabb kutatókra kell bízni.” A kötetben fölhordott helynévanyag mindenképpen alkalmas lenne sokféle szempontú vizsgálatra; az *Akasztó hegy* elnevezés eredetéről például semmit sem tudunk meg, csupán helyét adja meg a szerző. Ugyancsak arra sincs adat, hogy a *Zsíroskút* elnevezés honnan veszi eredetét. Pedig az első föltehetően a város történetével kapcsolatban őrizhetett meg adatot, a másik pedig elképzelhetően a vidék geológiai arculatával kapcsolatban lenne érdekes. A *Baromvásártér*, a *Búzapiac*, a *Haltér* és a *Szénatér* igen becses adat

lehet a város gazdaságtörténetének kutatója számára, a *Sásdülő* és a *Fűzfás lapos* pedig a környék növényvilága szempontjából érdekes. A *Faoskola* címszó nyelvtörténeti érdekességgel bír, s így lehetne folytatni tovább a találgatást a címszavak között. Kár, hogy ilyen és hasonló kutatásokra Szekeres László nem vállalkozott.

„Ha a kérdéses területen ásatások folytak, az erre vonatkozó jegyzetek sem mellőzhetők” — mondja Szabó T. Attila említett tanulmányában. Szekeres László számos címszavában eleget is tesz ennek a követelménynek. (Például a *Bajnát* címszóban.) Egyes címszavak mellett rövid, de alapos történeti áttekintést olvashatunk: pl. a *Barátok temploma* címszóban, a *Sánc utca* címszóban stb.

A toponímiákat Szekeres László nem választotta szét a megnevezés nyelve szerint, s ezzel tulajdonképpen eleget tett annak a követelménynek, amely szerint a sokszoros népi rétegződésű és átszíneződésű területeken ez nem is lehetséges, mivel ezáltal nem kapnánk pontos adatokat a népiségtörténet tekintetében.

A *Szabadkai helynevek* című munka megjelenését nyugtázó örömről tehát nem maradéktalan; Szekeres László könyve igen sok kívánni valót hagy maga után, egyes problémákba legfeljebb csak belekóstolt. Éppen ezért nem tartjuk talán indokoltnak a mű alcíműl választott „helytörténeti kézikönyv” minősítést. A nagyobb hányadában még árnyalásra, továbbgondolásra és további kutatásra szoruló adatok gyűjteményére inkább a helytörténeti adattár megnevezés lett volna az indokolt.

„Nem lehet tehát megelégednünk csak a jelenkori gyűjtéssel, elsősorban nyelvészeti, de más szempontból sem. Fel kell tehát kutatnunk a megközelíthető történeti forrásokat is.” — írja Szabó T. Attila. Szekeres László e követelmény második részének kívánt

eleget tenni — az általa megszabott időbeli határig, 1919-ig. A követelmény első részének teljesítése azonban hiányzik, a munka így önmagában nem lehet teljes értékű. Bízunk azonban abban, hogy a belátható időn belül megjelenő szinkron anyag, kiegészítve Szekeres könyvének adataival, teljesebb képet ad majd Szabadka és környéke helynévanyagáról. Remélhetőleg nem csak a nyelvészet szempontjából. A toponímiák ugyanis — mint az közismert — számos diszciplína tanulmányozásában szolgáltathatnak igen értékes, nem egy esetben csak ily módon föllelhető adatokat.

JUNG Károly

AZ ÉRTELMEZÉS LEHETŐSÉGEI

Jovica Aćin: *Izazov hermeneutike*, Esei, Biblioteka Dob, Beograd, 1975.

A játék nyelve, a nyelv játéka, a nyelv és gondolkodás, szöveg-játékjelentés, költészet és hermeneutika, a mallarméi Könyv, írás/olvasás, a test nyelve, a nyelv teste. Jovica Aćin kritikus műhelyének, esszéírásának központi fogalmai és problémakörei ezek, amelyek első esszékötetének, *A hermeneutika kihívásának* valahány írását át-meg átszövik, de legtöbb kötetbe fel nem vett szövegében is megjelennek. Erdeklődésének fókuszában tehát olyan irodalomelméleti, szövegelméleti kérdések állnak, amelyeknek megközelítésében ma már nemcsak az irodalomtudomány, hanem a nyelvtudomány, a szemiotika, a filozófia eszköztárának, módszereinek felhasználására is lehetőség nyílik. Jovica Aćin él ezekkel a lehetőségekkel, annál is inkább, mert a felvetett kérdések jellegükből kifolyólag

éppen e diszciplínák határmezsgyéin helyezkednek el.

Aćin kritikai szemléletének alakulására mindenekelőtt azok a francia, német elméleti irányzatok, gondolkodók voltak hatással, akiknek munkáit fordításai (Foucault, Barthes, Heidegger, Gadamer stb.), tanulmányai által is igyekeznek a hazai szellemi élet aktívan ható tényezőivé tenni. E hatások közül fejlődésére kétségtelenül az új francia kritika (Derrida, Kristeva) befolyása a legjelentősebb, de sajátos módon nem kritikai módszerének, hanem látásmódjának, gondolkodásmódjának alakulásában fedezhetők fel ennek nyomai.

Abban, hogy az egzakt szövegelemzés, a tudományosság, a módszer tökéletesítésének igénye helyett mindinkább a szubjektívabb interpretáció, a kritikai olvasás fluidabb terének konstituálására helyeződik a hangsúly, olyan átkapcsolásra figyelhetünk fel, amely az utóbbi időben a francia teoretikusok munkáiban mutatkozott meg. Az első lépést ennek az átváltásnak az irányába maga Barthes tette meg (*A jelek császárságában*, *A szöveg gyönyörében*), de azoknál a kritikusoknál is megmutatkozott, akik — mint például Kristeva — még néhány évvel ezelőtt kizárólag a szöveg objektív leírása, leírhatósága mellett foglaltak állást. Az a tény, hogy ezek az új tendenciák Jovica Aćin kritikai tevékenységében is felbukkannak, arra a termékeny, dinamikus kapcsolatra irányítja a figyelmet, amely közte és a francia kritikai gondolkodás között fennáll.

Aćin írásainak legeredetibb vonása egy olyan újszerű *esszé-tér* konstituálása, amely egyfelől a problémamegközelítések jellegéből, másfelől a nyelvi minőségekből ered. Ez a nyelv kitágul, megnyílik a képszerű, metaforikus, ambivalens jelentésű kifejezésformák előtt, és a kritika, a költészet és a filozófia érintkezési pontjaiban igyekeznek meg-